

Shrnutí

Oběti katyňského zločinu z území bývalého Československa

Kniha shrnuje výsledky dlouhodobého výzkumu, který probíhal už od podzimu roku 1989 na někdejší pracovišti Slezského ústavu Akademie věd Československé republiky a později ve Slezském zemském muzeu a na Slezské univerzitě v Opavě. Výzkum se týkal osob, které se narodily, nebo těsně před válkou žily a pracovaly na území dnešní České republiky a staly se oběťmi tzv. katyňského zločinu. Byli to především Poláci z dnešní české části Těšínského Slezska (tzv. Zaolzie), která byla v roce 1938 připojena k Polsku. Když začala II. světová válka, účastnili se místní muži obrany před německým útokem. Po ústupu armády na východ Polska však byli zajati Sovětskou armádou. Polští důstojníci a příslušníci policie byli deportováni do zajateckých táborů a na jaře roku 1940 byli na příkaz z Moskvy povražděni. Bylo jich celkem asi 22 tisíc, mezi nimi téměř 500 osob z českých zemí.

Symbolem tohoto zločinu se stala obec Katyň nedaleko Smolenska, kde už v roce 1943 odkryli němečtí vojáci první hromadné hroby. Leželo v nich téměř 4 a půl tisíce polských důstojníků, mezi nimi též sto důstojníků z českých zemí. Byli to většinou důstojníci v záloze, příslušníci polské inteligence – učitelé, právníci, lékaři, podnikatelé, úředníci. Např. podporučík JUDr. Andrzej Rieger, rodák z Ostravy-Vítkovic, byl vedoucím osobního oddělení Hornicko-hutnické akciové společnosti v Těšíně. Psal si o svém pobytu v zajetí deník, ukončený až ve vlaku, který ho odvázel do Katyňského lesa. Deník byl nalezen při exhumacích a je dnes jedním ze základních pramenů o poměrech v táboře v Kozelsku. Druhý tábor pro polské důstojníky byl ve Starobělsku na Ukrajině. Zajatce odtud odváželi k zastřelení do Charkova, kde je na okraji města zakopali. Mezi necelými 4 tisíci obětí byly 33 osoby z českých zemí, např. major MVDr. Adolf Wöllersdorfer z Mostů u Českého Těšína, který po odchodu z armády působil jako veterinář v rodné obci. Jeho syn se stal v roce 1991 prvním předsedou sdružení „Katyň“ v tehdejší Československu; v padesátých letech mu však české úřady nedovolily studovat na vysoké škole v Praze s odůvodněním, že jeho otec jako „fašistický polský důstojník“ bojoval proti Sovětské armádě. Jinou obětí z Charkova byl podporučík JUDr. Józef Markiel z Orlové, soudce Okresního soudu v Jablunkově. Oženil se krátce před válkou a jeho žena marně čekala na jeho návrat 21 let, než se vdala podruhé.

Polští policisté byli vězněni v zajateckém táboře v Ostaškově, odkud je odváželi k zastřelení do Tveru (tehdy Kalinin) a pohřbívali v lese u obce Mednoje. Leží tam necelých 6 a půl tisíce obětí, mezi nimi 347 Poláků z českých zemí. Skládali se ze dvou skupin. V té první byli mladí muži, kteří se tu narodili, prošli základní vojenskou službou v československé armádě, kde mnozí z nich získali poddůstojnické hodnosti. Pracovali obvykle jako řemeslníci a dělníci, ale krátce po připojení české části Těšínského Slezska k Polsku využili výhodnou pracovní nabídku a dali se do služeb polského státu. Působili pak v řadách policie nebo v jednotkách pohraniční stráže. Například Karol Dominik, rodák z obce Lazy, získal v československé armádě hodnost četaře a byl zaměstnán u celní služby ve firmě Baťa ve Zlíně. Po návratu domů nemohl najít práci, tak se dal do služeb polské policie. Byl jen tři měsíce ženatý, když začala válka a evakuace na východ, kde byl zajat a nakonec zastřelen. Nikdy se nedověděl, že se mu narodila dcera, která je dnes členkou sdružení Katyňská rodina. Druhou skupinu tvořili většinou již starší policisté, kteří byli sem byli v roce 1938 služebně vysláni z Polska, aby posílili místní policejní sbor. Byl mezi nimi třeba vrchní strážmistr Józef Pilich, který bojoval už v Polských Legionech za I. světové války a sloužil v polském četnictvu a policii už od jejich počátků. Nakonec byl přeložen z Mikołowa do pátracího oddělení ve Fryštátu. Nevrátil se z Ruska, ale jeho rodina se tu usadila a jeho syn je předsedou dnešního sdružení „Katyňská rodina v České republice“.

V dubnu 2011 byly obnoveny exumační práce v lese u obce Bykovňa na předměstí Kyjeva. Nalezené archivní doklady svědčí o tom, že zde jsou patrně pohřbeni Poláci z tzv. ukrajinské listiny obětí, čítající asi 3 a půl tisíc jmen. Bylo mezi nimi nalezeno prozatím šest osob pocházejících z českých zemí, např. divizní generál Rudolf Prich, který se narodil v Opavě. V září 1939 se vrátil z výslužby do aktivní služby a proslul jako velitel obrany okolí Lvova, kde byl později uvězněn;

nakonec byl deportován do Kyjeva k likvidaci. Vše nasvědčuje tomu, že byl pohřben v Bykovni, kde leží pravděpodobně další oběti z českých zemí. Jiným takovým místem mohou být Kuropaty na předměstí Minska v Bělorusku, ale běloruská listina obětí nebyla dosud nalezena. V evidenci dosud zůstává 56 Poláků z českých zemí, kteří zmizeli po sovětském zaboru východního Polska a jejichž další osud nebyl zjištěn. V samostatné evidenci je vedeno dalších 5 osob, které nezahynuly v bezprostřední spojitosti s katyňským případem, ale byly zastřeleny či popraveny v jiných souvislostech. Např. evangelický vojenský kaplan major Karol Banzel, rodák z Těšína a bývalý vikář v Orlové, byl zavražděn ve vězení až při evakuaci sovětských úřadů ze Lvova před německým útokem v červnu 1941.

Celkový počet zjištěných obětí z území dnešní České republiky tedy činí 485 osob, spolu s dosud neověřenými případy celkem 546 osob. Necelou polovinu z nich, celkem 230 osob, tvoří ti, kteří se zde narodili, ostatní se tu v době krátce před začátkem války přistěhovali nebo sem byli služebně přiděleni. Kniha přináší životopisy všech těchto obětí, verifikované v archivních zdrojích, literatuře i při kontaktech s příbuznými; asi polovina obětí má v knize svou fotografii. Jsou v ní též informace o historii a výsledcích dosavadních výzkumů této problematiky, o použitých archivních pramenech a literatuře, o kritériích pro evidenci obětí, o původu a struktuře obětí.

V knize se stručně zmiňují též další málo známé české (a československé) souvislosti s katyňským zločinem, například rozporuplná svědectví členů mezinárodní lékařské komise MUDr. Františka Hájka a MUDr. Františka Šubíka o exhumacích v Katyni, podobné svědectví Františka Kožíka, účastníka delegace evropských spisovatelů do Katyně v roce 1943, svědectví bývalých vojáků Wehrmachtu, kteří viděli katyňské hroby, nebo polských důstojníků a policistů z Těšínského Slezska, kterým se poštěstilo uniknout před deportacemi do sovětských zajateckých táborů.

Publikaci uzavírá přehled o tom, jak se v České republice připomíná památka obětí katyňského zločinu. Je tu vylíčena historie zdejšího sdružení „Katyňská rodina“ a připomenuty některé akce, které se v České republice uskutečnily k uctění památky obětí (knižní publikace a články v novinách a časopisech, rozhlasové a televizní pořady, dokumentární filmy, výstavy dokumentů, vědecké konference, přednášky a besedy pro veřejnost, pamětní desky obětem zločinu atp.). K uctění památky obětí katyňského zločinu je určena i tato kniha, vydaná v polštině u příležitosti odhalení pamětních desek se jmény obětí na památníku II. světové války na nábřeží řeky Olzy v Českém Těšíně.